

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

VII/2

Тематски зборник

Нови Сад, 2018

JEZIЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ VII/2
JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VII/2
LANGUES ET CULTURES DANS LE TEMPS ET DANS L'ESPACE VII/2
LANGUAGES AND CULTURES IN TIME AND SPACE VII/2
ЈАЗИКИ И КУЛТУРИ У ЧАСУ И ПРОСТОРУ VII/2
ЈАЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ VII/2
JAZYKY A KULTÚRY V PRIESTORE A ČASE VII/2
LINGUE E CULTURE NEL TEMPO E NELLO SPAZIO VII/2
LENGUAS Y CULTURAS EN TIEMPO Y ESPACIO VII/2
LIMBI ȘI CULTURI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU VII/2
NYELVEK ÉS KULTÚRÁK IDŐBEN ÉS TÉRBEN VII/2

- Уреднице проф. др Снежана Гудурић, проф. др Биљана Радић-Бојанић
- Коуреднице проф. др Јасмина Дражић, доц. др Јелена Ајџановић
(у делу *Српски језик на прелазу векова: новине у систему и употреби*)
- Издавач УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Суиздавач Педагошко друштво Војводине, Нови Сад
- За издавача проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
За суиздавача Јасмина Шестак
- Академски одбор: проф. др Твртко Прћић
 проф. др Владислава Гордић Петковић
 проф. др Едита Андрић
 проф. др Јасмина Татар Анђелић
 доц. др Јагода Гранић
 проф. др Октавија Неделку
 проф. др Давиде Астори
 проф. др Жан-Пол Мејер
 проф. др Михај Радан
 проф. др Виторио Дел`Аквила
 проф. др Ђорђета Раца
 проф. др Надежда Силашки
 проф. др Љубица Влаховић
 проф. др Игор Лакић
 проф. др Сабина Халупка Решетар
 проф. др Биљана Радић-Бојанић
 проф. др Ксенија Шуловић
- Рецензенти: проф. др Софија Милорадовић, Институт за српски језик САНУ, Београд,
 Србија
 проф. др Мира Трајкова, Универзитет Св. Кирил и Методиј у
 Скопљу, Македонија
 Проф. др Славица Перовић, Универзитет у Црној Гори, Црна Гора

ISBN 978-86-6065-476-4

У Зборнику су штампани изабрани радови изложени на конференцији *Језици и културе у времену*

и простору 7, одржаној на Филозофском факултету у Новом Саду 18. и 19. новембра 2017. у оквиру истоименог Пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије бр. 178002, као и други радови који по својој тематици и квалитету одговарају профилу Зборника.

Рецензенти појединачних радова:

Срето Танасић (Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија), Costas Canakis (University of the Aegean, Greece) Sonja Štajnfeld (Universidad Autónoma del Estado de México, México), Мира Трајкова (Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија), Зорка Кашић (Универзитет у Београду, Србија), Далибор Солдатић (Универзитет у Београду), Весна Половина (Универзитет у Београду), Жељко Ђурић (Универзитет у Београду), Јулијана Вучо (Универзитет у Београду), Јелена Филиповић (Универзитет у Београду), Надежда Силашки (Универзитет у Београду), Милена Јовановић (Универзитет у Београду), Ана Елаковић (Универзитет у Београду), Љиљана Ђурић (Универзитет у Београду), Татјана Шотра (Универзитет у Београду), Предраг Мутавцић (Универзитет у Београду), Ана Кузмановић (Универзитет у Београду), Маја Ивановић (Универзитет у Београду), Весна Цакелић (Универзитет у Београду), Татјана Ђуровић (Универзитет у Београду), Војкан Стојичић (Универзитет у Београду), Маја Миличевић (Универзитет у Београду), Octavia Nedelcu (Universitatea din București, România), Lidija Čolević (Universitatea din București), Roberta Matković (Sveučilište Juraj Dobrila u Puli, Hrvatska), Тјаша Миклић (Univerza v Ljubljani, Slovenija), Jana Kenda (Univerza v Ljubljani, Slovenija), Тијана Ашић (Универзитет у Крагујевцу), Катарина Мелић (Универзитет у Крагујевцу, Србија), Драган Бошковић (Универзитет у Крагујевцу), Дејан Каравесовић (Универзитет у Крагујевцу), Татјана Пауновић (Универзитет у Нишу, Србија), Владимир Јовановић (Универзитет у Нишу), Виолета Стојичић (Универзитет у Нишу), Милена Каличанин (Универзитет у Нишу), Јасмина Ђорђевић (Универзитет у Нишу), Свенка Савић (Универзитет у Новом Саду, Србија), Вера Васић (Универзитет у Новом Саду), Владислава Ружић (Универзитет у Новом Саду), Твртко Прћић (Универзитет у Новом Саду), Бојана Стојановић Пантовић (Универзитет у Новом Саду), Владислава Гордић Петковић (Универзитет у Новом Саду), Предраг Новаков (Универзитет у Новом Саду), Душанка Звекић Душановић (Универзитет у Новом Саду), Гордана Драгин (Универзитет у Новом Саду), Гордана Штасни (Универзитет у Новом Саду), Гордана Штрбац (Универзитет у Новом Саду), Данијела Марчок (Универзитет у Новом Саду), Дејан Средојевић (Универзитет у Новом Саду), Душанка Вујовић (Универзитет у Новом Саду), Жарко Бошњаковић (Универзитет у Новом Саду), Маја Марковић (Универзитет у Новом Саду), Милан Ајџановић (Универзитет у Новом Саду), Миливој Алановић (Универзитет у Новом Саду), Нада Арсенијевић (Универзитет у Новом Саду), Наташа Киш (Универзитет у Новом Саду), Страхиња Степанов (Универзитет у Новом Саду), Дојчил Војводић (Универзитет у Новом Саду), Марија Стефановић (Универзитет у Новом Саду), Михајло Фејса (Универзитет у Новом Саду), Драгана Дробњак (Универзитет у Новом Саду), Ксенија Шуловић (Универзитет у Новом Саду), Татјана Ђурин (Универзитет у Новом Саду), Диана Поповић (Универзитет у Новом Саду), Сабина Халупка Решетар (Универзитет у Новом Саду), Мира Милић (Универзитет у Новом Саду), Александра Изгарјан (Универзитет у Новом Саду), Наташа Миливојевић (Универзитет у Новом Саду), Ана Халас Поповић (Универзитет у Новом Саду), Бојана Комароми (Универзитет у Новом Саду), Бојана Вујин (Универзитет у Новом Саду), Данијела Прошић Сантовац (Универзитет у Новом Саду), Диана Продановић Станкић (Универзитет у Новом Саду), Гордана Лалић Крстин (Универзитет у Новом Саду), Јагода Топалов (Универзитет у Новом Саду), Александра Блатешић (Универзитет у Новом Саду), Кристијан Екер (Универзитет у Новом Саду), Соња Филиповић Ковачевић (Универзитет у Новом Саду), Соња Веселиновић (Универзитет у Новом Саду), Олга Панић Кавгић (Универзитет у Новом Саду), Александар Кавгић (Универзитет у Новом Саду), Радослава Трнавац (Универзитет у Новом Саду), Јелена Ајџановић (Универзитет у Новом Саду),

Ивана Вилић (Универзитет у Новом Саду), Бојана Вујин (Универзитет у Новом Саду), Весна Богдановић (Универзитет у Новом Саду), Зузана Тир (Универзитет у Новом Саду), Јасмина Дражић (Универзитет у Новом Саду), Александар Мудри (Универзитет у Новом Саду), Kerima Filan (Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina), Nermina Ćengić (Univerzitet u Sarajevu), Sabina Vašić (Univerzitet u Sarajevu), Alma Sokolija (Univerzitet u Sarajevu)
Татјана Глушац (Универзитет Унион, Србија)

САДРЖАЈ

Предговор	5
I СРПСКИ ЈЕЗИК НА ПРЕЛАЗУ ВЕКОВА: НОВИНЕ У СИСТЕМУ И УПОТРЕБИ	11
Јелена Алџановић, О експанзији префикса <i>из-</i> код глагола: семантичко-синтаксички и прагматички аспекти	13
Милан С. Алџановић, Придевски вид – између норме и праксе	23
Милица Божић Синчук, Лексикографска обрада вишезначног глагола <i>бежати</i> у <i>Речнику српскога језика</i>	31
Драгана Вељковић Станковић – Ивана Ђорђевић, Могућности примене когнитивног приступа у настави правописа	41
Ивана Вранић, Родно осетљив језик у дискурсу студентске популације: критички приступ.....	53
Рајна М. Драгићевић, Неке тенденције у творби речи у савременом српском језику	63
Јасмина Дражић, Нове колокације у савременом друштвеном и културном контексту	71
Duška Zvekić-Dušanović, Razumevanje anglicizama u srpskom kao nematernjem jeziku	79
Наташа Киш, О степену дезидеративности исказане придевима.....	89
Душка Кликовац, О савременом српском језику и савременој свести о њему (на материјалу телевизијске серије <i>Самац у браку</i>)	99
Ана Кузмановић Јовановић, Нови оквири за традиционалне теме: Косово и Европа у српском политичком дискурсу	119
Ивана Лазич Коњик - Стана Ристић, Српска језичко-културна слика породице. Анкетни подаци	129
Соња Леро Максимовић, О неким аспектима кондиционално-рестриктивног наглашавања интензификаторима <i>бар(ем)</i> и <i>макар</i> у савременом српском језику	143
Vanja Miljković, Novi glagoli sa prefiksom <i>iz-</i> u savremenom srpskom jeziku i teorija glagolske prefiksacije.....	153
Anna Makišová, Transkripčia slovenských vlastných mien do srbčiny.....	165
Jelena Redl, Inovacije u jeziku mladih na društvenim mrežama.....	173
Dejan Sredojević, O restandardizaciji akcenatske norme srpskog jezika	185
Бојана Тодић – Ненад Крстић, Прагматички антоними у <i>Асоцијативном речнику српскога језика</i>	199
Ivan Trifunjačić, Koherencijske relacije i argumentacijska struktura diskursa novinske književne kritike.....	211
Михајло Фејса, Транслитерација русинских имена, презимена и топонима на српски језик	223

II КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА	233
EDITA ANDRIĆ, Frazeološke jedinice sa meronimima imenica <i>láb/noga</i> u mađarskom i srpskom jeziku.....	235
KSENIJA AYKUT, Karakteristike turskog genitiva i njegovi ekvivalenti u srpskom jeziku.....	253
NERMINA ČENGIĆ, O upotrebi uzvika u italijanskom jeziku na primjeru prevoda Lionela Kostantiniija.....	265
NATAŠA JANIĆIJEVIĆ, Obeležavanje budućnosti prošlim glagolskim vremenima u italijanskom i srpskom jeziku.....	277
БОЈАНА КОМАРОМИ – Биљана Радитић-Бојанић, Когнитивнолингвистички приступ разумевању синестезијских метафора у енглеском и српском језику на примеру чула додира.....	287
МИЛОРАД МИЉАКОВИЋ, Глаголске лексеме са префиксом <i>раз-</i> у руском језику у поређењу са српским и енглеским преводним еквивалентима.....	297
АЛЕКСАНДАР МУДРИ, Глаголи орања у русинском, српском и енглеском језику – контрастивна анализа.....	311
MIRJAM PREMRL, Alcuni aspetti della non-determinatezza in italiano e in sloveno.....	323
PREDRAG NOVAKOV, Engleski višечлани глаголи са глаголима кретања <i>come, fall, walk</i> и њихови српски еквиваленти.....	335
KATARINA RASULIĆ, <i>As smart as bait, bistar kao boza</i> : o ironičnim pridevskim poredbama u engleskom i srpskom jeziku.....	345
NATAŠA RISTIVOJEVIĆ RAJKOVIĆ, Sredstvo kao agens u glagolskom događaju udaranja.....	359
8 RUŽICA SEDER, Sur les propositions concessives partielles en français et en serbe.....	369
СТАНИСЛАВ СТАНКОВИЋ – СЕЛЕНА СТАНКОВИЋ, Посесивни беспредлошки генитив у <i>Нечистој крви</i> Борисава Станковића и његови француски еквиваленти.....	379
III КОНТАКТНА ЛИНГВИСТИКА	391
SONJA FILIPOVIĆ KOVAČEVIĆ, Posledice kontakata srpskog jezika sa engleskim na semantičkom nivou.....	393
МАРКО ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Позајмљенице с етимолошким префиксима <i>ex-</i> и <i>in-</i> у српско-хрватском језику у односу према енглеском: тенденције позајмљивања.....	407
МАРИЈА САВИЋ – ВЕСНА САВИЋ, Англицизми у језику струке графичког и веб дизајна: потреба или поштапање?.....	423
IV ИСТРАЖИВАЊА ДИСКУРСА	433
SABINA HALUPKA-REŠETAR, EFL pragmatic competence: focus on suggestions.....	435
MILICA RADULOVIĆ – VLADIMIR Ž. JOVANOVIĆ, Discourse spaces in the political rhetoric of English and Serbian inaugural speeches.....	447
ERVIN KOVAČEVIĆ, The relationship between lexical and syntactic complexity measures in a learner corpus.....	469

V ЛЕКСИКОГРАФСКЕ ТЕМЕ	481
MAURIZIO BARBI – SAŠA MODERC, La voce <i>mafia</i> nelle edizioni dello Zingarelli comprese tra il 1928 e il 2015	483
ANA HALAS ROPOVIĆ, Sense differentiation in English lexicographic practice.....	493
ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК – DOROTA PAZIO-WLAZŁOWSKA, Ключевые концепты славянской аксиосферы. Опыт лексикографического описания.....	503
ЈЕЛИСАВЕТА МИЛОЛЕВИЋ, „Затворени” и „отворени” речници – за и против	513

Милица Божић Синчук

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ВИШЕЗНАЧНОГ ГЛАГОЛА *БЕЖАТИ* У РЕЧНИКУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

У раду се посматрају примењени лексикографски поступци у обради глагола *бежати* у речницима савременог српског језика (у Речнику САНУ, у шестотомном Речнику МС, и једнотомном Речнику СЈ) са фокусом на решењима у *Речнику српскога језика*. Предмет рада представља одредница полисемичног глагола *бежати*: структура и организација речничког чланка, идентификација и распоред значења. Компаративном методом подробније су посматрани: граматичка идентификација лексеме, дефиниције примарног значења у сва три речника као и диференцијација значења. Пошто је *Речник српскога језика* првобитно замишљен као скраћена верзија шестотомног *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, уочавају се извесне сличности, али и разлике у лексикографском поступку у обради посматраног глагола, имајући у виду време које је протекло између објављивања речника и почетне концепције у њиховој изради. С обзиром на повезаност речника који настају у оквиру Београдске лексикографске школе, чини се да је било неопходно да прође време да се одређено лексикографско решење покаже као јасније и потпуније. На основу аналитичког корпуса, пре свега системских података и дефиниција, испитивање иде ка резултату да је *Речник српскога језика* представљао могућност да се неки елементи у лексикографском поступку боље и прецизније сагледају и примене него у шестотомном Речнику МС (односно у Речнику САНУ).

Кључне речи: лексикографија, лексикологија, полисемија, *Речник српскога језика*, *бежати*.

31

1. УВОД

1.1. Предмет и циљеви испитивања

У овом раду биће посматрани примењени поступци у обради глагола *бежати* у речницима савременог српског језика који припадају јединственом лексикографском програму Београдска лексикографска школа (у тезаурусном *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* (даље у тексту Речник САНУ), у шестотомном *Речнику српскохрватскога књижевног језика* (даље у тексту Речник МС), и једнотомном *Речнику српскога језика* (даље у тексту Речник СЈ или Једнотомник)) са фокусом на решењима у *Речнику српскога језика*. Предмет испитивања представља одредница полисемичног глагола *бежати*. Да би се испитале извесне сличности и разлике у лексикографској обради у посматраним речницима, постављени су неколики, ужи циљеви.

- 1) Компаративним методом испитати представљање граматичких података о одредници.
- 2) Дефинисање и распоред значења вишезначног глагола.
- 3) И, коначно, на који начин обрада (једне) одреднице у сва три речника настала у оквиру једног лексикографског програма може открити нешто о месту *Речника српскога језика* у тој тријади.

1.2. Место *Речника српског језика* у оквиру Београдске лексикографске школе

Речник српскога језика објавила је Матица српска у Новом Саду 2007. године у једном тому. У Речнику СЈ је обрађено око 80.000 речи из савременог српског језика. Основни текст Речника СЈ урадило је једанаест лексикографа. *Речник српскога језика* је у неким аспектима чак и превазишао своје претходнике: садржи изузетно „богат инвентар израза, чиме надмашује све друге речнике српског (или уопште српскохрватског) језика сличног обима” (Предговор 2007: 10).

Једнотомни речник српског језика био је давнашња потреба српске културе, науке и лексикографије и његова појава представљала је велики и важан догађај: „На овакво окупљање Срби и српска култура чекали су предуго, скоро 19 деценија. По некаквој искошеној историјској логици, наиме, догодило се да се тек на речник који се пред нама налази може гледати као на продужетак онога од кога је све почело оне далеке 1818.” (Петровић 2008: 123).

Сва три речника (Речник СЈ, Речник МС и Речник САНУ) настала су у оквиру јединственог лексикографског програма познатом као Београдска лексикографска школа: „Јединство програма у дескриптивној лексикографији показује се у планирању и изради речника српског језика различитог обима: кратког једнотомног речника, речника средњег обима и великог тезаурусног, академијског речника у оквиру сарадње српских лексикографских институција.” (Ристић 2014: 27; Пешикан 1973–1974: 12).¹

У лексикографији је уобичајено да један речник представља базу за састављање другог речника: „Nekad je jedan rječnik osnova za sastavljanje drugog; to je tako naročito kad treba pripremiti kraću verziju velikog rječnika.” (Згуста 1991: 226). Управо је то случај и са једнотомним Речником СЈ, који, у начелу, представља краћу верзију ранијег шестотомног Речника МС.

Речник српскога језика је у највећој мери заснован на шестотомном Речнику МС, али не само на њему. Наиме, аутори су обрадили и знатан број речи и значења којих нема у Речнику МС и често се истиче његова освежена, осавремењена грађа: „[...] заснован на корпусу вишетомника, и осавремењен новим изворима, такође, представља солидан основ савремене филологије, језичке норме и језичке културе.” (Ристић 2014: 33). Такође, тежило се томе да Речник СЈ буде функционалнији из визуре савременог српског језика, унапређен у односу на претходне дескриптивне речнике: „Он се карактерише тиме што обухвата најважнију лексику из свих видова постојања и испољавања стандардног српског језика, при чему су се приређивачи-аутори трудили да из њега искључе све застареле речи и њихова значења, пре свега не-фреквентне турцизме, романизме, германизме и друге речи страног порекла које су се одавно измакле и према периферији књижевног језика, а у његовој стандардној реализацији данас се тешко могу и замислити.” (Петровић 2008: 125).

Речник српскога језика припада српском традиционалном научном и културном корпусу: „следи српску језичку традицију, бележи и сабира свеукупна искуства својих носилаца.” (Петровић 2008: 124). А управо то су и особине којима се одликује и Београдска лексикографска школа: „Београдска лексикографска школа је, мислим, у добром смислу, наглашено традиционалистичка, јер се школовала на пословима таквог карактера (радећи на Речнику САНУ, Матичином шестотомнику, Речнику Његошевих дела, дијалекатским речницима ...)” (Пижурица 2008: 131).

Речник српскога језика је првобитно замишљен као (шест пута) краћа верзија *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, при чему би аутори одлучивали о томе која реч улази у једнотомни речник, а која не. Речима се, због обима Речника СЈ, морало „судити”, како се напомиње у Предговору:

¹ Речник САНУ: Први том тезаурусног *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* објављен је 1959. године. Израда овог речника још увек траје у Институту за српски језик САНУ и процењено је да ће по завршетку имати тридесет пет томова и око 500.000 речи.

Речник МС: *Речник српскохрватскога књижевног језика* јесте речник средњег обима, има шест томова и излазио је у периоду од 1967. године до 1976. Прва два тома објавиле су у сарадњи Матица српска и Матица хрватска, а израду и објављивање је завршила само Матица српска.

- 1) тиме што нека реч није уопште ушла у Речник, а нека јесте;
- 2) тиме што је нека реч дата истакнуто, а друга обичним слогом;
- 3) тиме што је реч која је прва по азбучном реду упућена на другу која тек следи. (Предговор 2007: 7).

Овакав концепт упућује на то да постоје велике сличности међу двама речницима, али да би различит обим условљавао одређене модификације у обради грађе.

Примећено је да је обим посла на крају израде Једнотомника превазишао почетне поставке: „Ако упоредимо обраду појединих одредница у РМС и РСЈ, приметимо да је посао стручњака ангажованих на изради речника (поново) премашио почетни концепт.” (Томић 2008: 721).

У истраживању се узима у обзир и тридесет година колико је прошло између објављивања последњег тома Речника МС (1967–1976) и објављивања Речника СЈ (2007), као значајан фактор за различит начин обраде грађе: „С обзиром на временски јаз између шестотомног и једнотомног издања, одреднице ова два речника погодне су за поређење у погледу сличности и разлика у примењеним лексикографским стратегијама при формирању одредница, тј. у смислу потенцијалног напретка у лексикографској пракси.” (Халас 2013: 95).

Дакле, према почетној концепцији би се очекивало да се Једнотомник садржински највише ослања на шестотомни Речник МС, да буде његова краћа верзија. Међутим, временска разлика од тридесет година је, сасвим извесно, утицала на промене у лексикографској пракси, које су затим биле примењене у изради новог речника, али и у лексичком систему који је описан.²

2. ИСПИТИВАЊЕ ОБРАДЕ ГЛАГОЛА *БЕЖАТИ* У *РЕЧНИКУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА*

У раду ће бити испитивана речничка микроструктура одреднице *бежати* у *Речнику књижевног и народног српскохрватског језика САНУ*, *Речнику књижевног српскохрватског језика (Матица српска)* и *Речника српскога језика*, јер између ова три речника постоји веза. Различит обим, тип и време израде ових речника условљавају разлике које би требало да постоје у обради лексема. Испитивање ће показати у којим аспектима је спроведена почетна концепција у изради речника, а у којима није, а такође и у којој мери постоји диференцијација, али и сличност међу њима. Тежиште испитивања представљају решења у једнотомном Речнику СЈ.

Најпре ће бити осветљени подаци изнесени у заглављу одреднице, затим ће бити испитивана полисемантичка структура глагола *бежати*, уз осврт на навођење примера употребе у Речнику СЈ и деривационо гнездо којем припада посматрана лексема. У складу са компаративним методом истраживање ће пратити и табеларни прикази као погодан начин представљања аналитичког корпуса.

Свакако није могуће доносити чврсте закључке на основу испитивања обраде једне лексеме, једне граматичке категорије (категорије глагола), али се може изнети један модел истраживања који је примењив на ширем корпусу.

2.1. Граматичка обележја глагола *бежати*

Информације наведене у заглављу јесу граматичка обележја лексеме, а обим и начин навођења података разликује се у зависности од обима речника.

„Глаголске одреднице наводе се у инфинитиву, затим се наводи (цело или скраћено) прво лице једнине презенте, у загради се евентуално наводе облици из парадигме у којима се јављају

² Однос између Речника СЈ и Речника САНУ је, свакако, у обиму, али и у типу: „Kad se donosi odluka o tome s kojim će se rječnicima porediti (...) i kada je potrebno uzeti u obzir činjenicu da postoje različiti tipovi rječnika (npr. stariji opisnodeskriptivni rječnik mora sadržavati mnogo napomena koje standardnodeskriptivni rječnik koji se priprema ne smije dati) i da se jezik brzo mijenja: biće dovoljno nekoliko godina da neke zabilješke postanu zastarjele.” (Zgusta 1991: 226).

акцентатска или морфолошка одступања (у односу на акценат и облик одреднице), затим ознака вида и квалификатори у вези са употребном и стилском вредношћу.” (Марковић 2014: 77).

Глагол *бежати* налази се на 67. страни *Речника српскога језика*.³ Одредница је наведена у инфинитиву, најпре у екавској, а затим и (и)јекавској варијанти: **бежати**, јек. **бјежати**, са краткоузлазним акценатом на првом слогу. Иза зареза налази се, очекивано, наставак за прво лице једнине презента. Дат је само наставак зато што у пуном облику нема никаквих (прозодијских) алтернација.⁴

Грамматичка квалификација одреднице *несвр.* указује на то да је *бежати* глагол несвршеног вида. И тиме се завршава заглавље. У Речнику МС наведене су исте информације, с тим да је наведен пун облик презента и то после инфинитива у екавској варијанти. То значи да је у Речнику СЈ и у Речнику МС у односу на Речник САНУ информација у заглављу знатно редукована. Што је очекивано имајући у виду различит обим речника.

Сви подаци који се могу наћи у заглављу сва три речника изнесени су у **Табели 1**.

Табела 1. Грамматичка обележја глагола *бежати*.

Речник САНУ(1959–) (I том, 380. стр.)	Речник МС (1967–1976) (I том, 158/159. стр.)	Речник СЈ (2007) (67. стр.)
бежати ј. бјежати , -им (-имо, -ите; аор. бежа ј. бјежа; р. пр. бежао ј. бјежао, -ала, -ало; пр. сад. бежећи и бежећи ј. бјежећи и бјежећи) несвр. исп. бегати.	бежати , бежим, ијек. бјежати, несврш.	бежати јек. бјежати , -жим несвр.

2.2. Дефинисање примарног значења глагола *бежати*

Примарно значење глагола *бежати* је: **1. брзо, трчећи одлазити, удаљавати се пред опасношћу из страха; уклањати се брзо од опасности, из страха**. Препознајемо компоненте: брзо + трчећи одлазити + удаљавати се + пред опасношћу + из страха.⁵ Компоненте су издвојене компонентцијалном анализом, и то према схватању Даринке Гортан-Премк: семантички садржај се разлаже на компоненте, а свака сема која се наводи указује на њено постојање или израженост (Драгићевић 2010: 67).

У овој дефиницији се експлицитно издваја компонента *трчећи* (као околност вршења радње), као и компонента *страха*. Лексикограф је у Речнику СЈ издвојио оне компоненте по којима се глагол *бежати* диференцира у односу на друге глаголе са значењем брзог кретања (нпр. *јурити*). Занимљиво је приметити да у односу и на Речник САНУ и на Речник МС, Једнотомник нуди богатију, али и прецизнију дефиницију примарног значења. У Речнику СЈ се дефиницијом поставља семантичка разлика између глагола једне значењске групе. А управо то и јесте важан циљ дефиниције: „Leksikografska definicija nabraja samo najvažnija semantička obilježja definisane leksičke jedinice, koja su dovoljna da bi se razlikovala od drugih jedinica [jedne klase].” (Згуста 1991: 238). Временом, од Речника САНУ, преко Речника МС до Једнотомника постојала је очигледна интервенција у обради примарног значења.

С обзиром на различит обим ових речника, очекивало би се да је најбогатија дефиниција у тезаурусном речнику. Ипак, она се нашла у Једнотомнику.

³ У издању из 2007. године налази се на 68. стр. За анализу у овом раду узето је, пре свега, друго издање Речника СЈ, јер су у њему „отклоњене уочене грешке и извршена одређена уједначавања” (2011: 7).

⁴ „Izgovor, tj. govorni oblik s kojim se pisani ... dovodi u vezu, treba uvijek da bude dat gdje pisanje ne daje nedvosmisleni informaciju o tome” (Згуста 1991: 236/237).

⁵ У дефиницији препознајемо синониме: *одлазити, удаљавати се, уклањати се*.

Такође, уместо *уклањати се од страха* у Речнику МС, у Речнику СЈ стоји *уклањати се из страха*, у чему препознајемо прецизније исказано узрочно значење: „узрочни генитив са предлогом *из* значи директан узрок који представља унутрашњу побуду и вољну акцију (именице типа [...] *страх*)” (Пипер и Клајн 2014: 346).⁶

У Табели 2 се могу упоредити три дефиниције примарног значења у три речника.

Табела 2: Дефинисање примарног значења глагола *бежати*.

Речник САНУ (1959–)	Речник МС (1967–1976)	Речник СЈ (2007)
1. <i>брзо се удаљавати пред опасношћу, спасавати се бекством.</i>	1. <i>брзо одлазити, удаљавати се; уклањати се брзо од опасности; уклањати се од страха.</i>	1. <i>брзо, трчећи одлазити, удаљавати се пред опасношћу из страха; уклањати се брзо од опасности, из страха.</i>

2.3. Распоред секундарних значења глагола *бежати*

Важан лексикографски посао представља не само уочавање свих значењских нијанси једне лексеме већ и њихово распоређивање: „Код полисемичних речи је потребно утврдити не само све семантичке вредности и њихове нијансе него и – што је подједнако изазовно – успоставити њихов редослед.” (Радовић Тешић 2014: 145). Распоред секундарних значења и њихове дефиниције упућују на врло очигледну комуникацију речника „потомка”, Једнотомника, и речника „предака”, Речника САНУ и Речника МС. Дефиниције секундарних значења и њихов редослед у сва три речника изложен је у Табели 3.

Табела 3: Распоред секундарних значења глагола *бежати* 1

Речник САНУ (1959–)	Речник МС (1967–1976)	Речник СЈ (2007)
2. <i>фиг. склањати се, клонити се, избегавати</i> а. <i>(од некога, од нечега)</i> б. <i>(некога, нешто)</i>	2.а. <i>одлазити, б. клонити се.</i>	2. <i>фиг. (од некога, од нечега) клонити се (некога, нечега), избегавати (некога нешто)</i>
3. <i>покр. трчати, јурити.</i>	3. <i>брзо пролазити, одмицати (о времену).</i>	3. <i>фиг. брзо пролазити, одмицати (о времену)</i>
4. <i>брзо пролазити, протицати; нестајати, ишчезавати</i>	4. <i>трчати, јурити.</i>	4. <i>трчати, јурити</i>
5. <i>померати се, помицати се са свога места.</i>	5.а. <i>књиж. брзо прелазити, прелетати (очима) б. измицати, исклизавати</i>	5. а. <i>(очима) брзо прелазити, прелетати погледом б. померати се, помицати се са свога места, измицати, клизити</i>
6. <i>измицати некоме при такмичењу, имати предност.</i>	/	6. <i>измицати некоме на такмичењу, имати предност у односу на друге такмичаре</i>

На основу табеларног приказа можемо уочити неколико елемената лексикографске обраде посматраног глагола. Најпре, у Речнику СЈ налазимо исти број значења као и у Речнику САНУ, а то је шест, док је у Речнику МС обрађено пет значења. Дакле, Речник СЈ има више значења од шестотомног Речника МС, што је необично из два разлога:

⁶ О односу предлога *од* и *из* код узрочног значења скренута је пажња у *Нормативној граматици српског језика* (2014: 346).

1) Најпре, с обзиром на обиме ових речника свакако би се очекивало да више значења има у шестотомном Речнику МС.

2) Затим, према почетној концепцији требало би да је, пре свега, Речник МС база за израду Речника СЈ.

Распоред значења представља својеврсну комбинацију обраде значења у Речнику САНУ и Речнику МС, а он је приказан у 2. колони табеле:

Табела 4. Распоред секундарних значења глагола *бежати* 2

Распоред значења у Речнику СЈ	У односу на распоред значења у речницима „претходницима”
2. <i>фиг.</i> (од некога, од нечега) клонити се (некога, нечега), избегавати (некога нешто)	РСАНУ 2. <i>фиг.</i> склањати се, клонити се, избегавати <i>а. (од некога, од нечега)</i> <i>б.</i> (некога, нешто)
3. <i>фиг.</i> брзо пролазити, одмицати (о времену)	РМС
4. трчати, јурити	РСАНУ (без квалификатора покр.) и РМС
5. <i>а.</i> (очима) брзо прелазити, прелетати погледом <i>б.</i> померати се, помицати се са свога места, измицати, клизити	5.а. РМС (без квалификатора књиж.) 5.б. РСАНУ
6. измицати некеме на такмичењу, имати предност <i>у односу на друге такмичаре</i>	РСАНУ (са прецизираном околношћу)

Значење бр. 2 јасно реферише на Речник САНУ, али је у Једнотомник ушло једно значење од два подзначења у Речнику САНУ. Обе дефиниције упућују на то да се то значење остварује у одређеној синтаксичкој конструкцији (од + генитив). Свакако застарела конструкција јесте *бежати некога, нешто* (акузатив), и као таква није ушла у Речник СЈ. Примери у Речнику САНУ су следећи:

Он самује, ка да бежи људе (Ј. Ј. Змај, *Певанија*, Нови Сад 1882);

Бјежи сваку судбу грозна мача (Мита Живковић, *Босанчице*, приче из Босне, Београд 1893).⁷

Глагол *бежати* у значењу *брзо пролазити, одмицати* има одређени домен примене, а он се у овом случају односи на то када се говори о времену. Идентификација контекстне употребљивости значења наводи се, дакле, у загради. У овом значењу препознајемо појмовну метафору: ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ. У оваквој употреби време се доживљава као биће које се физички креће, које бежи. То је један од начина којим се концептуализује појам времена, а глагол *бежати* је употребљен у значењу пролазности, протока времена. Уочавамо да је метафора један од механизма за настајање полисемантичке структуре глагола *бежати*.

Поступак навођења допуна исти је као и у Речнику САНУ: у загради испред дефиниције наводи се допуна глагола који се дефинише (обичним слогом), а допуне глагола који се користе у дефиницији, наводе се курзивом.⁸

Глагол *бежати* у значењу *трчати, јурити* у Речнику САНУ има квалификатор употребне вредности *покр.* У поглављу *Напомене о обради текста Речника* (Речник САНУ 1959 (I): 34) говори се о том квалификатору и да ће при његовој употреби бити истакнуто на коју покрајину се односи. Међутим, у овом случају нема никакве напомене о ком територијалном делу је реч. Примери који су дати говоре о томе да је у питању западна, хрватска варијанта:

⁷ Све наведене примере смо идентификовали и локализовали преко скраћеница и њиховог објашњења у Речнику САНУ.

⁸ Александра Марковић упућује на разлике у поступку приликом навођења допуна у Речнику СЈ у односу на Речник САНУ (исп. Марковић 2014: 81).

Видите онај крст. Донде је требало бјежати па опет натраг. Такова је била опклада. (Јосип Кулунџић, *Мистериозни Камућ*, Загреб 1928);

Бос, открите главе бјежао је старац за свињама. (Вијенац, лист за забаву и поуку, Загреб 1923—1924).

У Речнику МС и Речнику СЈ такве квалификације нема, из чега закључујемо да је то уобичајено значење и међу говорницима источног, српског, говорног подручја.

Значење *брзо прелазити*, *прелетати погледом*, остварује се када су *очи* субјекат и у овом значењу препознајемо метафору. У Речнику МС стоји и квалификатор *књиж.* који упућује да је таква употреба глагола ограничена на језик књижевности. У Речнику СЈ тог квалификатора нема. То што је лексикограф у другој половини XX века забележио квалификатор *књиж.*, а лексикограф на почетку XXI века није, сведочи о различитом статусу тог значења у језику. Глагол *бежати* у значењу *брзо прелазити*, *прелетати погледом* се уобичајио у употреби и није више везан само за лепу књижевност и у Речнику СЈ је то забележено.

Значење под бројем 6. је, у односу на Речник САНУ, у Речнику СЈ представљено са додатном, прецизираном околношћу (*измицати некоме на такмичењу*, *имати предност у односу на друге такмичаре*). Лексикограф је у Речнику СЈ, на основу грађе, додао и неопходну глаголску рекцију.

Након прегледа полисемантичке структуре, уочавамо да су значења у Речнику СЈ обрађивана према шестотомном Речнику МС и тезаурусу, али са критичким односом и интервенцијама које иду у корак са савременим стањем у језику: размотрен је распоред квалификатора, као и питање застарелих значења.

2.4. Полисемантичка структура глагола *бежати*

Након испитивања сличности и разлика у дефиницијама секундарних значења лексеме *бежати* у дескриптивним речницима српског језика, као и механизма њиховог настанка, наметнуло се питање какво је хијерархијско устројство полисемантичке структуре. Уочавање и експлицирање полисемантичке структуре лексеме је веома важан задатак лексикографа: „Задатак лексикографа је да уочи сва значења и нијансе значења одређене лексикографске јединице, да та значења прецизно, сажето и објективно опише у једном логичком хијерархијском поретку да би се уочила њихова развојна блискост и повезаност.” (Радовић Тешић 2014: 145).

Лексикографи у сва три речника, са извесним модификацијама, ослањају се на исти критеријум у приказивању полисемантичке структуре посматраног глагола. Секундарна значења настају на основу примарног значења, „извиру” из њега,⁹ и дијаграмом би се то могло представити као тип радијалне полисемије.¹⁰ У дијаграму су представљена значења из *Речника српскога језика*.

⁹ Чини се да је компонента која обједињује значења глагола *бежати*: *удаљавање (уклањање)*, а у четири секундарна значења (осим у случају значења бр. 2.) заједничка компонента је *брзина*.

¹⁰ „Према Аפרесјану полисемија се дели на радијалну, ланчану и радијално-ланчану. У случају радијалне полисемије сва секундарна значења настају од примарног.” (Драгићевић 2010: 133).

Дијаграм. Полисемантичка структура глагола *бежати* у *Речнику српскога језика*.

2.5. Навођење примера употребе у *Речнику српскога језика*

38

Поредећи одреднице глагола *бежати* у сва три посматрана речника, издвојио се занимљив податак у вези са примерима употребе.

Наиме, примери се у *Речнику СЈ* наводе најчешће синтагматски, где је одредница изостављана и замењена тилдом (~): ~ пред гониоцима, ~ код родитеља (примери уз дефиницију примарног значења).

У примерима има и целих реченица, али их је мање: *Капа му бежи на потиљак*. Друго, примери се не локализују, односно не даје се информација из ког извора је пример преузет, нема позивања на грађу. Међутим, имајући у виду обраду *бежати* у *Речнику САНУ* и *Речнику МС*, примери се могу локализовати, зато што је грађа за *Речник СЈ* скоро подударна са оном за вишетошнике. У шестотомном и тезаурисном речнику поред примера стоји скраћеница која упућује на извор. Тако смо успели да локализујемо примере у *Речнику СЈ* према *Речнику САНУ*. Пример је наведен у модификованој, скраћеној верзији, као што се може видети у **Табели 5**.

Табела 5. Навођење примера употребе глагола *бежати*.

Речник СЈ (2007)	Речник САНУ (1959–)
Капа му бежи на потиљак.	Чика Новаков Мића – онај, знате, што му све <u>капа бежи на потиљак</u> , опео се. (Момчило Настасијевић, <i>Драме</i>)

2.6. Деривационо гнездо глагола *бежати* у *Речнику српскога језика*

Осврнућемо се и на деривационо гнездо којем припада глагол *бежати*, и глаголске именице *бежање* које нема у *Речнику СЈ*. Она је, чини се, фреквентна, можда је срећемо чешће у

употреби од глагола од којег је потекла. У *Електронском корпусу* облик *бежати* се јавља у 194 примера употребе, а *бежање* укупно 373 пута у свим облицима парадигме. Дакле, именица је лексема која има већу фреквенцију. Иначе, лексема *бег* има веома разгранато деривационо гнездо и у Речнику САНУ је пуно одредница из тог скупа, међу којима и глаголских именица: *бегунац*, *бегуница*, *бегунче*, *бегање*, *бега*, *бегунство*, *бежанија*, *бежање* итд. Многе лексеме из овог деривационог поља су из сфере дијалекатске лексике, и то са значењем вршиоца радње: *бегајлија*, *бегаљка*, *бегалац*, *беглац*, *бегалица*, *беган*, *беганац*, *бегац*, *бегунка*. Одговор на то зашто је одредница *бежање* изостављена у Речнику СЈ налази се у Предговору: „У изостанку неке познате и фреквентне књижевне речи [...] није реч о пропусту и непажњи, већ свесној, мада нерадо донетој одлуци да се изоставе глаголске именице од несвршених глагола.“ (2007: 7).

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Пошто је *Речник српскога језика* првобитно замишљен као скраћена верзија шестотомног *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, уочавају се извесне сличности, али и разлике у лексикографском поступку у обради посматраног глагола у тим речницима, имајући у виду време које је протекло између објављивања и почетне концепције у њиховој изради. С обзиром на повезаност речника који настају у оквиру Београдске лексикографске школе (тезаурусни Речник САНУ, речник средњег обима: шестотомни Речник МС, и једнотомни Речник СЈ), чини се да однос дефиниција и значења глагола *бежати* у овим речницима упућује на то да је било неопходно да прође време да се одређено лексикографско решење покаже као јасније и потпуније. На основу аналитичког корпуса, пре свега системских података и дефиниција, уочено је да је тек у заглављу, при навођењу граматичких обележја лексеме, препознатљива концепција једнотомног Речника СЈ али да систем дефиниција и интервенције лексикографа при дефинисању значења у односу на ранија решења показују очигледан напредак у лексикографској пракси. Испитивање је ишло ка резултату да је *Речник српскога језика* представљао могућност да се неки елементи у лексикографском поступку боље и прецизније сагледају и примене него у шестотомном Речнику МС (односно у Речнику САНУ).

ЛИТЕРАТУРА

- Драгићевић, Р. (2010). Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Згуста, Ј. (1991). Zgusta, Ladislav. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: SVJETLOST, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Марковић, А. (2014). Марковић, Александра. Граматика у српским речницима. *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*. Београд: Филолошки факултет. 69–92.
- Петровић, Д. (2008). Петровић, Драгољуб. Српски стандардни једнотомник. *Летопис Матице српске*. (год. 184, јануар–фебруар 2008, књ. 481, св. 1–2). Нови Сад. 123–127.
- Пешикан, М. (1973–1974). Пешикан, Митар. Трећина посла на изради великог Речника САНУ. *Наш језик XX (св. 1–5)*. Београд. 11–22.
- Пижурица, М. (2008). Пижурица, Мато. Потврда улоге Матице српске у националној култури. *Летопис Матице српске*. (год. 184, јануар–фебруар 2008, књ. 481, св. 1–2). Нови Сад. 128–133.
- Пипер, П. и Клајн, И. (2014). Пипер, Предраг и Клајн, Иван. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Радовић Тешић, М. (2014.). Радовић Тешић, Милица. Распооређивање значења речи у српској лексикографији. *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*. Београд: Филолошки факултет. 141–153.
- Ристић, С. (2014). Ристић, Стана. Српске лексикографске институције: Београдска лексикографска школа. *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*. Београд: Филолошки факултет. 27–54.

- Томић, Д. (2008). Томић, Дина. Српски једнотомник. *Српски језик* 13/1–2. Београд. 719–724.
- Халас, А. (2013). Халас, Ана. Обрада вишезначног глагола *гледати* у шестотомном и једнотомном речнику Матице српске. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XXXVIII*. Нови Сад. 95–110.
- Халас, А. (2014). Halas, Ana. Identifikacija i diferencijacija značenja glagola kazati u srpskim jednojezičnim rečnicima. *Jezici i kulture u vremenu i prostoru III (tematski zbornik)*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 355–368.

ИЗВОРИ

- Речник САНУ (1959–). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–XIX. I том. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Речник МС (1967–1976). *Речник српскохрватског књижевног језика*. I–VI. I том. Нови Сад: Матица српска.
- Речник СЈ (1²⁰⁰⁷) и (2²⁰¹¹). *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Електронски корпус. Душко Витас и Милош Утвић. *Корпус савременог српског језика (верзија СрпКор2013)*, Група за језичке технологије Универзитета у Београду: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>

LEXICOGRAPHIC TREATMENT OF THE VERB *BEŽATI* (TO RUN) IN THE DICTIONARY OF THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper observes the applied lexicographic procedures in the treatment of verb *bežati* (to run) in the dictionaries of the contemporary Serbian language (in the Dictionary of the Serbian Academy of Sciences and Arts, in the six-volume Dictionary and the one-volume Dictionary of Matica srpska) with a focus on solutions in the one-volume Dictionary. The subject of paper is the lexeme of the polysemic verb *bežati*: its structure and organization of the dictionary article, the identification and distribution of senses. The comparative method has been applied to examine: the grammatical identification of the lexeme, the definition of the primary sense in all three dictionaries, as well as the differentiation of senses. Since the one-volume Dictionary of the Serbian language was originally conceived as a shortened version of the six-volume Dictionary of Matica srpska, certain similarities are noted, but also the differences in the lexicographic treatment of the observed verb, bearing in mind the time between the publication of the dictionaries and the initial conception in their creation. Given the connection between the dictionaries of the Belgrade lexicography school (Thesaurus Dictionary of the SASA, the middle volume vocabulary: the six-volume and on-volume dictionary od Matica srpska), it seems that the relation between the definitions of the senses of the verb *bežati* in these dictionaries indicates that it was necessary to pass the time for a particular lexical solution appears clearer and more complete. On the basis of the analytical corpus, the examination leads to the result that *The Dictionary of the Serbian language* represented the possibility that some elements in the lexicographic process are better understood and applied more accurately than in the six-volume MS Dictionary (and in the SASA Dictionary).

Key words: lexicography, lexicology, polysemy, *The Dictionary of the Serbian language of Matica srpska*, *bežati*.

Милица Божић Синчук
Универзитет у Београду, Република Србија
Филолошки факултет
milica.bozic91@gmail.com